

A MAGYAR MONDATSZERKEZET LEÍRÁSA HPSG KERETBEN

SZÉCSÉNYI P. TIBOR

0. Bevezető

Carl Pollard és Ivan A. Sag, a Stanford Egyetem munkatársai, a nyolcvanas évek második felében megalkották a Head-Driven Phrase Structure Grammar (a továbbiakban: HPSG) (Pollard – Sag 1987, 1994), ami egy új felfogású nyelvtan volt a nyelvészköroökben addig leginkább elterjedt **Kormányzás és kötés** elmélet mellett.¹ Az új felfogás abban mutatkozott meg, hogy a szintaxis és a szemantika párhuzamos és egységes kezelését tette lehetővé, valamint a mondat szerkezet leírása egyszintű volt, vagyis nem különböztetett meg mély és felszíni szerkezetet.

Pollard és Sag a HPSG keretében elsősorban az angol nyelv leírását oldotta meg, de mások egyéb nyelvekre is alkalmaztak ilyen nyelvtanokat. Az angol nyelvre kidolgozott változat számos olyan problémát meg tudott oldani, amit a hagyományos transzformációs nyelvtanok nem tudtak kielégítően kezelni.

A magyar nyelvre eddig még nem készült HPSG jellegű leírás, bár néhány tanulmány már jelzi azt, hogy a hazai kutatók előtt sem ismeretlen a jegystruktúras megközelítési mód. Ezek közül a munkák közül érdemes megemlíteni Kálmán László és Rádai Gábor (1996) cikkét a megszakított összetevőkről, amely ezeket a jelenségeket konstrukciós nyelvtani szempontból vizsgálja, valamint a Kálmán László és Jeff Goldberg által kidolgozott Budapest Unification Grammar (BUG).

Ez a tanulmány a magyar nyelv leírására tesz kísérletet HPSG keretben. Persze a teljes leírás meghaladná mind a kívánt terjedelmet, mind az elvárható követelményeket. Ezért csak néhány, a magyar nyelvre jellemző, az angoltól eltérő jelenséget veszek nagyító alá, hogy majd egy későbbi, teljesebb leírás erre alapulva jöheszen létre. Ilyen speciális nyelvi jelenségek főként a mondat szerkezet szintjén figyelhetők meg, például a szabad szórendűség és következményei, a topik és a fókusz kezelése, igevivők és segédigék, valamint az infinitívusos mondatok. A dolgozat folyamán sokat fogok

¹ A kormányzás és kötés elméletéről lásd bővebben: Chomsky, Noam 1981: *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris.

támaszkodni a Kálmán László–Rádai Gábor által írt cikkekre. Nagyon sok ötletet tőlük vettem át, a HPSG által megkívánt formára alakítva.

A dolgozat első részében a HPSG-t ismertetem röviden, csak azokra a legfontosabb dolgokra szorítkozva, amiket a későbbiekben használni kívánok. A következő részben a magyar nyelvre vonatkozó megoldási javaslatok találhatóak. Az itt felvázolt gondolatmenet egy része megtalálható az *On complements of complements in Hungarian* című cikkben is (Szécsényi 1997).

1. A HPSG röviden

A HPSG alapjait az 1987-es *Information based syntax and semantics* címmel megjelent könyvben fektette le Carl Pollard és Ivan A. Sag (1987). Ennek egy jelentősen továbbfejlesztett változata a *Head-Driven Phrase Structure Grammar* (Pollard–Sag (1994)). Maga a nyelvtan több előzetesen kidolgozott nyelvtani keretre épülve, azok bizonyos komponenseit felhasználva alakult ki. A legjelentősebb ezek közül a GPSG.²

A HPSG-ben a nyelvi objektumok, azaz a lexikai egységek és a frázisszerkezetek leírása **jegystruktúrák** segítségével történik. A jegystruktúrák jegy-érték párokból állnak. A jegyek neveit csupa nagybetűvel szokás jelölni, pl.: HEAD. Egy jegy értéke vagy maga is jegystruktúra, vagy pedig atomi érték.³ Egy mondat elemzése tulajdonképpen az a folyamat, amely során a lexikai egységek jegystruktúráit beépítjük egy nagyobb, a frázisokat és a mondatot leíró jegystruktúrába.

A frázisszerkezetek abban különböznek a lexikai egységektől, hogy rendelkeznek egy úgynevezett DTRS jeggyel, aminek értéke egy jegystruktúrákból álló lista. A DTRS jegy értékekül szolgáló lista felsorolja, hogy az adott frázisnak mik a közvetlen összetevői, például a *Péter szereti Marit* frázis három összetevőből áll: *Péter*, *szereti*, *Marit*:

- (1)
$$\left[\begin{array}{l} \text{PHON: Péter szereti Marit} \\ \text{DTRS:} \langle [\text{PHON: Pé ter}], [\text{PHON: szereti}], [\text{PHON: Marit}] \rangle \end{array} \right]$$

²A GPSG-ről lásd bővebben: Gazdar, Gerald – Klein, Ewan – Pullum, Geoffrey K. – Sag, Ivan A. 1985: *Generalized Phrase Structure Grammar*, Oxford, Basil Blackwell; Mass, Harvard University Press.

³Valójában minden jegystruktúrát irányított gráfként kell elképzelni, amelyben a jegyeket élek jelképezik, egy jegy értéke pedig az a csomópont, ahova az él mutat. Attól függően, hogy egy csomópontból indulnak-e ki élek, a csomópont jegystruktúra, vagy atomi érték.

A lista elemei vagy maguk is frázisszerkezetek, vagy pedig lexikai egységek. A listaértékeket a HPSG csúcsos zárójelek közötti felsorolással jelöli.⁴

A nyelvi alapegységek (szavak) a lexikonban vannak tárolva. Ezeken a lexikai egységeken működnek a **lexikai szabályok**. A lexikai szabályok nem rendezettek, viszont választhatóan alkalmazhatóak vagy elhagyhatóak. A lexikai szabályok $A \Rightarrow B$ alakúak, ahol A és B egy jegystruktúra. Olvasata a következő: Ha egy X lexikai egység jegystruktúrája tartalmazza az A jegystruktúrában meglevő jegyeket, mégpedig ugyanolyan értékekkel (azaz X **kiterjesztése** A-nak, ti. több információt tartalmaz), akkor létezhet olyan X' lexikai egység is, amely annyiban különbözik X-től, hogy a B jegystruktúrában szereplő jegyeket (is) tartalmazni fogja, a B értékeivel. A lexikai szabályok tehát új jegyeket vezethetnek be és már meglevőket változtathatnak meg. Lexikai szabály segítségével történik például az aktív igéből a passzív ige képzése.

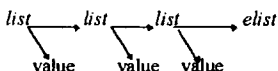
A lexikai szabályok után működnek a **default szabályok**. Ezek az egységeknek azon jegyeiről rendelkeznek, amelyek a lexikonban azodáig még nem kaptak értéket, de mégis kell, hogy legyen valamilyen alapértékük.

Ezután következhetnek a tényleges nyelvtani szabályok. A frázisszerkezeteket, amik szintén jegystruktúrák, **közvetlen dominancia sémák** (ID sémák) állítják elő. A frázisszerkezetek abban különböznek a lexikai egységektől, hogy rendelkeznek a DTRS jeggyel.

Az így kialakuló frázisokon működnek az **elvek**, amelyek a szülőcsomópont jegyeit határozzák meg. Az elvek szintén frázisstruktúráként vannak leírva. Egy elv úgy fejt ki hatását, hogy **unifikálódik** a frázissal. Az unifikáció nagyjából azt jelenti, hogy a frázisnak rendelkeznie kell minden olyan jeggyel, ami az elv jegystruktúrájában definiálva van, mégpedig ugyanazzal az értékkel. Az elvekkel definiálhatunk új jegyeket, de már meglevőket nem törölhetünk, nem változtathatunk meg. Ha egy elv megváltoztatna egy jegyet a frázisban, akkor azt mondjuk, hogy az elv és a frázis nem unifikálható, az elv nem alkalmazható. Ilyenkor az elv hibásnak minősíti a frázist. A nyelvtanban rögzített elvek kötelezően és egyszerre fejtik ki hatásukat minden egyes frázisra.

Ha egy frázis minden elvnek megfelel, akkor rájuk ismét alkalmazzuk a default szabályokat, amik az addig még nem definiált jegyeket definiálják.

⁴Egy lista gráfja tehát a következőképpen néz ki (a jegyek nevét nem tüntettem fel az élek mentén):



Egy lista technikai szempontból vagy az *elist* atomi értékből áll, ekkor a lista üres, egyetlen elemet sem tartalmaz, vagy pedig olyan jegystruktúra, amelyben két jegy van: az egyik a lista egyik elemét jelölő jegystruktúra vagy atomi érték, a másik pedig egy újabb lista.

A frázisszerkezetek csak a közvetlen dominancia viszonyt határozzák meg, vagyis azt, hogy egy szülőcsomópontnak mik lesznek a lányai, de ezeknek a lányoknak a sorrendjéről nem szólnak. Az összetevők sorrendjét **lineáris megelőzési szabályok (LP szabályok)** határozzák meg. Az LP szabályok általános alakja: $A < B$, ahol A és B jegystruktúra. Olvasata a következő: ha egy frázisszerkezetben (lokális fában) két lánycsomópont, legyenek X és Y, közül X a kiterjesztése A-nak, Y pedig B-nek, akkor X-nek meg kell előznie Y-t. A nyelvtan által meghatározott LP szabályoknak maradéktalanul és egyidőben alkalmazódniuk kell. Az LP szabályok tulajdonképpen szűrőként viselkednek: a frázis összetevőiből előállítható összes lehetséges sorrendből kiválasztják a megfelelőeket.

Egy nyelvi egység (ami lehet frázis vagy lexikális egység) jegystruktúrája tartalmazza a fonológiai leírást (PHON), a SYNSEM jegy értékeként pedig különböző szintaktikai és szemantikai információkat, továbbá, ha nem lexikai egységről van szó, a DTRS jegy értékeként felsorolva a frázis összetevőit.

A SYNSEM-értéken belül megkülönböztetünk további három jegystruktúrát: CATEGORY, CONTENT és CONTEXT. A CATEGORY jegy értéke egy olyan jegystruktúra, amely főleg szintaktikai információkat tartalmaz. Ilyen például a HEAD jegy, amelynek értéke olyan jegystruktúra, amelynek jegyeit egy frázisszerkezetben mind az anya, mind pedig a fej birtokolja, mégpedig ugyanazokkal az értékekkel. Ezek a jegyek a szintaktikai kategóriát, a ragozottságot, és egyéb hasonló dolgokat jelölnek. A HEAD jegystruktúra részletes ismertetését mellőzöm, a használt jegystruktúrákban is csak jelzés szintjén lesz jelen.

A CATEGORY jegy értékéül szolgáló jegystruktúra másik fontos összetevői a **valencia-értékek**, amelyek az összetevő vonzatait sorolják fel. Ilyen valencia-értéket szolgáltató jegyek az angol nyelvben a SUBJ, vagyis alany, és a COMPS lista, amely az alanyon kívüli többi vonzatot tartalmazza függőségi sorrendben (vagyis az első eleme a legkevésbé függő, a legutolsó pedig a leginkább). A valencia jegyek értékeinek típusa megegyezik a SYNSEM jegyek értékeinek típusával.

A CONTENT jegy értéke tartalmazza az egyeztetési jegyeket (INDEX), valamint az objektum szűkebb értelemben vett jelentését, szituáció-szemantikai leírással. Az index jegy értékét a rövidebb leírási mód kedvéért olykor az adott jegystruktúra jobb alsó indexében szokták feltüntetni:

$$(2) \quad \left[\text{CAT:} \left[\text{HEAD: N} \right] \right]_{[\text{sing. 3rd}]}$$

A CONTENT jegy értékével jelen tanulmányban részletesebben nem foglalkozom, csak úgy mint a szövegkörnyezetet leíró CONTEXT jeggyel sem, így ezek részletesebb leírását mellőzöm.

A *gives* angol szó jegystruktúrája ezek alapján a következőképpen néz ki:

- (3)
- | | | | | |
|---------|--------------------|----------|------------|---|
| [| PHON: <i>gives</i> | [| CAT: | HEAD: V[fin] |
| | | | | SUBJ: NP[nom] ₍₁₎ [3rd,sing] |
| | | | | COMPS: ⟨NP[acc] ₍₂₎ , NP[acc] ₍₃₎ ⟩ |
| | | | | |
| SYNSEM: | [| CONTENT: | RELN: give | |
| | | | GIVER: (1) | |
| | | | GIVEN: (2) | |
| | | | GIFT: (3) | |
| | | | |] |

Mivel itt lexikai egységről van szó, a szerkezet DTRS jeggyel nem rendelkezik.

Az NP egy olyan jegystruktúrának a rövidítése, amely egy főnévi csoportot jelöl.

A zárójelben levő címkék **struktúraazonosságot** jelölnek, vagyis hogy az azonos számmal jelölt jegystruktúrákban, azaz a címke utáni részben ugyanazok a jegyek szerepelnek ugyanazzal az értékkel. Jelen esetben ez arra szolgál, hogy az ige vonzatait azonosítsuk a megfelelő szemantikai szerepekkel.

A jegystruktúrák kitöltése egyrészt közvetlenül a lexikonból történik, másrészt az értékeket a HPSG elvei határozzák meg. A szintaktikai szerkezet leírását egyetlen ilyen elv (az úgynevezett ID elv) határozza meg sémák egy csoportjának felhasználásával. Maga az elv csupán ennyit mond ki:

- (4) ID-elv:

Minden fejjel rendelkező kifejezés pontosan egy ID-sémának feleljen meg.

Nézzünk néhány példát a sémákra:

Mondat séma: *üres valencia listájú anya esetén a fej-leány SUBJ jegye nem üres, COMPS-jegye viszont igen.*

Komplementum séma: *ha az anya COMPS-listája üres, viszont van SUBJ-értéke, fej-leánya egy lexikális egység lesz.*

Inverz séma: *valencia-jegy nélküli anya esetén a fej egy lexikális egység lesz.*

Az első két séma az X'-elméletnek feleltethető meg, a harmadik pedig az angol kérdő mondatok laposnak feltételezett szerkezetének.

Ezek a sémák tulajdonképpen ID szabályokként működnek, vagyis csak a közvetlen dominanciát határozzák meg. Az összetevők sorrendjét a külön megfogalmazott lineáris precedenciaszabályok, azaz LP szabályok rögzítik.

Ezek a sémák nevüknek megfelelően elég sematikusak: csak a frázis anyacso-mópontjára és fejére tesznek megszorításokat. Arról nem szólnak, hogy a fejnek mik a testvérei. A HPSG egy másik elve, a *valencia elv* gondoskodik ezekről. A *valencia elv* azt mondja ki, hogy azok a valencia-jegy értékek (SUBJ; COMPS), amelyek a fejen megvannak, az anyán viszont nem, az mind a fej komplementum-testvéreiként jelenik meg, és hogy ezek a hiányzó valenciajegyek a fej legfüggőbb vonzatai, vagyis hogy például az alanyi vonzat csak a tárgy után (vagy azzal egyszerre) tűnhet el a valenciajegyek értékei közül.

A harmadik nagyon fontos elv a *fejjegy elv*. Ez az elv azt deklarálja, hogy egy szerkezetben az anya és a fej fejjegyei (HEAD jegyének értéke) azonos. Ez biztosítja azt, hogy például egy ige kiterjesztése szintén igei természetű lesz.

Egy adott szerkezetre az elvek összességének érvényesnek kell lenni, míg a sémák közül értelemszerűen csak egynek.

2. Magyar nyelvi jelenségek HPSG szempontból

2.1. Lapos mondat szerkezet

Mivel a magyar nyelv szerkezete sok tekintetben különbözik az angolétól – mint például a szabad szórendűség, topik-komment szerkezet – fontolóra kell venni, hogy vajon a magyar nyelv leírására is alkalmazhatóak-e ugyanazok a szerkezet-sémák, mint az angolra, vagy pedig különbözőek attól, és ha igen, mennyire?

Az már az első ránézésre világos, hogy az eredeti sémákat nem alkalmazhatjuk a magyar mondat szerkezetének a leírásához, hiszen míg az angol mondat szerkezetben az alanynak kitüntetett pozíciója van, azaz az alanyi vonzatot az ige egy másik, följobb levő frázisban veszi föl, mint a többi vonzatát, addig a magyarban ilyen megkülönböztetés nincs: az alany szabadon keveredhet az ige többi vonzatával. A magyar nyelv ilyen szempontból nem konfigurációs. Konfigurációs jelenséget produkál viszont a topik és a fókusz elhelyezkedése a mondat szerkezetben, hiszen ezeknek az összetevőknek meghatározott az ígéhez viszonyított pozíciójuk. A kérdés csak az, hogy valamiféle konfigurációs szerkezetet tulajdonítsunk-e a mondatoknak, külön pozícióba helyezve a mondat topikját, fókuszát, valamint a többi argumentumot, mint ahogyan É. Kiss Katalin (1987, 1992) is tette transzformációs nyelvtani megoldásánál, vagy pedig a teljesen szabad szórendet támogató nem-konfigurációs, azaz lapos mondat szerkezetet preferáljuk-e?

É. Kiss Katalin megoldása az, hogy az ige argumentumai a kiinduló szerkezetben a lexikális ige testvérei, majd a szintaxis ebből a pozícióból mozgathatás segítségével viheti azokat az üresen generált topik- illetve fókuszpozícióba. Ezt úgy lehet értel-

mezni, hogy a topikág és a fókuszág szintaktikai fogalmak, a szintaxis révén lesz valami topikká illetve fókusszá. Ezzel a megközelítéssel szembenáll az a felfogás, amely szerint már a szintaxis előtt eldől, hogy egy mondat fókuszos-e vagy sem, már a lexikonból fókuszos vagy fókuszatlan ige kerül ki (lásd például: Kálmán – Rádai 1996 vagy Kálmán László 1985a, 1985b). Az É. Kiss-féle szintaktikai fókuszos mondatokat csak szintaktikusan, vagyis konfigurációsán lehet előállítani, a lexikai fókuszos mondatokat azonban lehet nem-konfigurációsán is.

E két felfogás közül való választást nem elég azzal indokolni, hogy egy adott grammatikaelmélet melyiket támogatja, hanem inkább elméletektől független, elméleten kívüli érvekkel kell alátámasztani az egyik vagy másik megoldási módot. Ilyen elméleten kívüli érv lehet például az, hogy az ember kognitív képességeiről való vizsgálat melyiket valószínűsíti jobban. Mivel azonban most nem ilyen jellegű vizsgáldást tűztem ki célul, hanem azt próbálom megvizsgálni, hogy egy konkrét elméleti keretben, a HPSG-ben hogyan lehet leírni a magyar mondatok szerkezetét, a továbbiakban nem kívánom a kérdést ilyen nézőpontból tárgyalni.

A másik oldalról azt is meg kell vizsgálni, hogy az alkalmazott grammatikai keret melyik megvalósítási módot támogatja.

A HPSG-ben a valencia-elv kimondja, hogy az ige mindig függőségi sorrendben, vagyis az alkategorizációs lista (azaz a valencialista) szerint jobbról balra haladva veszi fel a vonzatait. Az aktuális tagolás szerint azonban a topik szerepét az alkategorizációs lista bármelyik eleme betöltheti, tehát történetesen a legfüggőbb elem is. Például az *ad* igenek három vonzata van, és ezek az ige valencialistáján a következő sorrendben szerepelnek: alanyi NP, tárgyi NP, dativusi NP. A *Marinak ad Péter egy könyvet* mondatban a valencialista legutolsó, azaz legfüggőbb eleme van topikban. Ha az É. Kiss Katalin által javasolt konfigurációs szerkezetet tulajdonítanánk a mondatnak, akkor a mondat szerkezete a következő lenne: (Marinak (ad Péter egy könyvet)). Ha a valencia-elmet figyelembe vesszük, akkor azt kellene mondanunk, hogy a dativusi NP az ige által legutoljára felvett vonzat (vagyis nem a lexikális ige testvére), azaz ő a legkevésbé függő vonzat. Tehát ez a megoldási mód ellentmondáshoz vezet.

Egy alternatív megoldási lehetőség lehetne az, hogy megváltoztatva a valencia elvet, az alkategorizációs listát nem listának tételeznénk föl, hanem halmaznak. Ez azonban alapjaiban változtatná meg a HPSG-t, ami nem célunk, és lehetetlenné tenné olyan további elvek működését, amik a függőségi sorrendet használják ki, mint például a kötési elvek.

Így az a megoldási mód kínálkozik csak, hogy a mondatokat ne konfigurációs, hanem teljesen lapos szerkezettel elemezzük, vagyis a lexikális ige testvére lenne az ő minden vonzata, függetlenül, hogy éppen topik-e vagy sem, a lexikális ige anyja pedig egy üres valenciájú igei csomópont lenne, vagyis maga a mondatcsomópont.

Az angolban is meglevő topikalizációs jelenségeket a meglevő HPSG leírások a SLASH jeggyel kezelik. Ez úgy működik, hogy a topikalizálandó vonzatot töröljük a valencia jegyek közül úgy, hogy ezzel egyidőben ugyanaz a SYNSEM-érték megjelenik a SLASH jegy értékeként. A SLASH-jegy egy úgynevezett lábjege, és a lábjegyekre vonatkozó elv kimondja, hogy egy szerkezetben egy tetszőleges leányon jelen lévő lábjege vagy jelen van az anyán is, vagy ha nincs, akkor a fej testvércsomópontjaként kell megjelennie. Ez a jegy tulajdonképpen ideiglenes tárolóként működik. Ha ezzel a SLASH-jeggyel akarnánk megoldani a magyar topik és fókuszösszetevők problémáját, akkor valahogyan biztosítani kellene, hogy a topikként értelmezett értékek csak azután tűnhessenek el a SLASH-jegyek értékei közül, miután már a fókuszként értelmezett összetevőket elintéztük, vagyis meg kellene különböztetnünk topik-SLASH-t és fókusz-SLASH-t, ami nem áll összhangban az eredeti elvvel.

Egy másik, talán még ennél is nagyobb probléma a fókuszösszetevők SLASH-sel való kezelésében, hogy az igének nem csak vonzata lehet fókusz, hanem maga az ige is, vagyis a mondat feje. A SLASH jegy értéke azonban csak vonzat lehet.

Mindezek figyelembevételével arra az eredményre jutottam, hogy a magyar nyelv mondatsémájának a HPSG-keretben laposnak kell lenni, tehát a leírásnál ebből a sémából indultam ki:

(5) *Mondat-séma: egy igei fejjel rendelkező frázisnak a valencialistája üres.*

(6) formalizálva:

$$\left[\begin{array}{l} \text{SYNSEM:} \left[\text{CAT:} \left[\text{VAL:} (\quad) \right] \right] \\ \text{DTRS:} \left[\text{HEAD} - \text{DTR:} \left[\text{SYNSEM:} \left[\text{CAT:} \left[\text{HEAD:}_{\text{verb}} (\quad) \right] \right] \right] \right] \end{array} \right]$$

Ez a séma csak azt mondja ki, hogy a mondatban az ige testvércsomópontja lesz minden vonzata, azok egymáshoz viszonyított helyzetéről nem tájékoztat; ezt LP szabályok segítségével kell megadni.

Összegzésül tehát a magyar mondat szerkezetének a leírásánál az angoltól eltérő közvetlen dominanciasémát fogok használni. A különbség abban áll, hogy a magyarban a mondatkategória közvetlenül dominálja a lexikális igét és annak minden argumentumát, legyen az akár topik, fókusz, kvantor, vagy hangsúlytalan összetevő. Azt, hogy egy adott összetevő végül is milyen kommunikációs szerepet játszik a mondat szerkezetében, pusztán lexikai jegyekkel fogom megoldani, és a mondatot alkotó lokális szerkezeten belüli pozíciójukat ezek alapján a jegyek alapján fogom szabályozni.

2.2. A főnévi igeneves szerkezetek

Azokat a magyar igéket fogom most vizsgálni, amiknek főnévi igeneves vonzatuk van. Ezeknek a igéknek egy része Kálmán és munkatársai (1989) szerint segédige, más részük egyszerű ige, aszerint, hogy az infinitívusz igevivője-e a vizsgált igének, vagy sem. Dolgozatomban amellett fogok érvelni, hogy az ilyen igék a saját állandó vonzatain kívül még az infinitívusz vonzatait is vonzatként kezelik. Ez az infinitívusz alanya esetében közismert tény, így csak a többi vonzatról kell belátnunk ugyanezt. Ennek megfelelően az **infinitívusz vonzatai** kifejezést többnyire **az infinitívusz alanyon kívüli vonzatai** értelemben fogom használni.

Ahhoz, hogy meghatározzuk, hogy egy igének vonzata-e egy összetevő, általában az elhagyhatósági tesztet alkalmazzuk (Komlósy 1992: 316, 318):

I. vonzatpróba: Ha a mondat szerkezet valamely szintjén bővítménynek minősülő egység a mondatból nem hagyható el, akkor vonzat.

II. vonzatpróba: Ha a kérdéses bővítmény kitétele lehetővé teszi egy újabb szabadon elhagyható bővítmény megjelenését, akkor a kérdéses bővítmény a régens (fakultatív) vonzatának tekintendő.

A kérdés csak az, hogy tekinthető-e az infinitívusz vonzatai a mátrixige bővítményének. Ha igen, akkor egyszersmind vonzatai is, hiszen nem hagyhatóak el.

2.2.1. Lexikai vizsgálat

NP-k esetében egy másik megoldás annak eldöntésére, hogy vonzata-e egy adott régensnek, az lehet, hogy a régens ad-e neki szemantikai (tematikus) szerepet, vagy esetet. Ha kap, akkor bővítmény, esetünkben pedig rögtön vonzat is. De azt találjuk, hogy az infinitívusz főnévi vonzatai esetet és szemantikai szerepet is csak a főnévi igenévtől kapnak. Így nem állíthatjuk azt, hogy vonzatai a mátrixigének, de azt sem, hogy nem. Ugyanis az angol raising-igéket vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy az egyik vonzatuknak ők adnak esetet, de tematikus szerepet nem (Pollard–Sag 1994). Viszont van egy predikatív vonzatuk, például egy infinit ige, aminek meg nem jelenő alanya összeindexelhető ezzel a vonzattal, így az infinit ige ad neki tematikus szerepet:

- (7) a. He seems to be old.
 b. I believe him to be old.
 c. I believe the desk to be old.
 d. I believe him to be clever.
 e. *I believe the desk to be clever.

Látható, hogy a *he* a ragozott igétől kap esetet (7a), nem pedig az infinitívusztól (7b). Tematikusszerepbeli megszorítást azonban nem a finit ige tesz rá, hanem az infinit, mint az a 7b és 7c mondatoknál látszik, összehasonlítva a 7d és 7e monda-

tokkal. Az, hogy egy régens nem ad tematikus szerepet egy összetevőnek, így még nem jelentheti azt, hogy az összetevő nem vonzata az igének, hiszen esetet ő ad neki. Egy nyelvtan megírásánál az eddigiek alapján tehát választhatunk aközött, hogy a mátrix-ige vonzataként kezeljük-e az infinitívusz vonzatait, vagy sem. Illetve, ha más jelenség nem készíten minket másra, az egyszerűbb nyelvtan érdekében amellet a megoldás mellet kell döntenünk, mely szerint nem tekintjük vonzatnak.

2.2.2. Szintaktikai vizsgálat

Ha azonban nem csak az igék lexikonbeli leírási módja alapján akarunk dönten, akkor megvizsgálhatjuk az ilyen infinitívuszt vonzó igéket tartalmazó mondatok szerkezetét is. É. Kiss Katalin (1989) ezt meg is tette, és a következő érdekes dolgot tapasztalta: az infinitívuszos szerkezetet tartalmazó mondatok egyszerre mutatnak egyszerű- és összetett mondatra utaló jelenségeket. Tekintsük végig ezeket a jelenségeket:

2.2.2.1. Egyszerű mondat

A főnévi igenév vonzatai szabadon keveredhetnek a mátrixige vonzataival, és mintha maguk is annak vonzatai lennének, a ragozott ige elé kerülve kaphatnak fő-
kusz- illetve topik értelmezést. Lássunk erre néhány példát:

- (8)
- a. Péter **egy könyvet** akar Marinak adni.
 - b. **Marinak** akar egy könyvet adni Péter.
 - c. Péter **adni** akar Marinak egy könyvet.
 - d. **Akar** Marinak Péter egy könyvet adni.
-

stb.⁵

A 8abc példákban maga az infinitívusz (8c), vagy pedig egyik vonzata kerül ige előtti pozícióba (8ab). A hagyományos transzformációs nyelvtani elemzés szerint ezekre a helyekre csak mozgatás segítségével kerülhetnek összetevők. Ezt elfogadva az első két példamondat elemezhető mind egyszerű, mind pedig összetett mondatként. Az első esetben az infinitívusz vonzatai a ragozott ige utáni semleges argumentumhelyekről mozognak az ige előtti pozícióba, a másodikban pedig a mellékmondatból. Ez utóbbi jelenség fordul elő mondatátzövődéskor is, pl.:

(9) Péter **Marit** akarja, hogy fölvegyék az egyetemre.

A (8c) mondat azonban már nem elemezhető összetett mondatként, hiszen ekkor az igét, vagyis a mellékmondat fejét kellene mozgatni, ami „igazi” összetett mondatnál nem lehetséges:

(10) * Péter **fölvegyék** akarja, hogy Marit az egyetemre.

Más ok miatt nem lehet az (8d) mondatot összetett mondatként elemezni: ebben a példában a ragozott ige alanya (Péter) beékelődik az infinitívusz két vonzata közé (Marinak, egy könyvet). Ha összetett mondatként akarnánk elemezni, akkor vagy azt kellene feltételezni, hogy a mátrixige alanyát mozgattuk le a mellékmondatba, vagy pedig azt, hogy a mátrixmondat generálásakor az ige utáni pozícióba generáltunk egy üres helyet, ahová aztán később a mellékmondat egy összetevőjét mozgathattuk. Könnyű belátni, hogy egyik megoldás sem jó.

Ahhoz, hogy ezeket a mondatokat egyszerű mondatként elemezhesük, az szükséges, hogy az infinitívusz vonzatai már eleve a ragozott ige argumentumhelyeire generálódjanak, azaz vonzatai legyenek.

2.2.2.2. Összetett mondat

Ha egyszerű mondatnak szeretnénk tekinteni az infinitívuszos mondatokat, akkor mi akadályoz meg ebben bennünket? Az, hogy a főnévi igenév és vonzatai olykor olyan viszonyban állnak egymással, amit hagyományosan egy mondat feje és annak argumentumai viszonyaként értelmezünk. Ilyen viszony a ragozott ige és a fókusz, a topik vagy az igemódosítója közötti viszony. Néhány példa ennek illusztrálására:

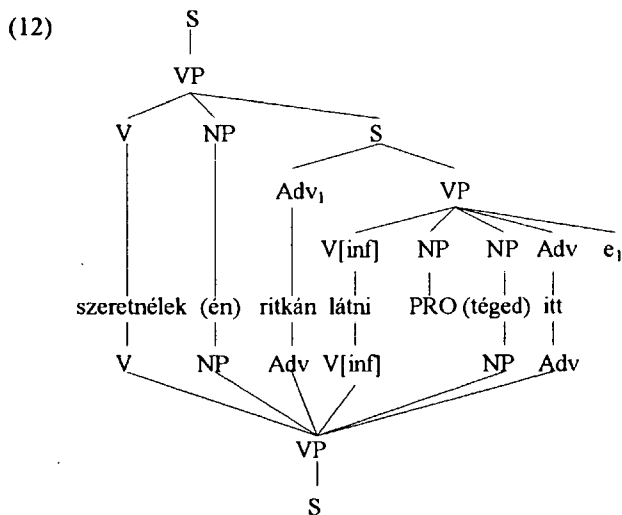
⁵Itt és a továbbiakban is a fókuszösszetevőt félkövérrel jelzem.

- (11) a. Péter szeretné meglátogatni Marit.
 b. Péter szeretne **Marival** beszélni.
 c. Péter szeretne **nem beszélni** Marival.
 d. Péter szeretne **nem Marival** beszélni.
 e. Péter szeretne **mindent** megbeszélni Marival.

Ezekből a példamondatokból látható, hogy a főnévi igenév előtt lehet igemódosító (11a), fókusz (11b), kvantor (11e), továbbá lehet mondatrésztágadás az infinitívusos részben (11d), sőt mondattagadás is (11c). Mindezek arra utalnak, hogy az infinitívuszi kifejezés önálló egységet alkot, önálló mellékmondatként jelenik meg. Ekkor tehát az infinitívusz vonzatai nem vonzatai a ragozott igének is.

2.2.2.3. É. Kiss megoldása

Korábban azt állapítottuk meg, hogy szabadon választhatunk abban a kérdésben, hogy az infinitívusz vonzatait a mátrixige vonzatainak tekinthetjük-e vagy sem. Most viszont úgy találtuk, hogy vonzatának is kell tekintenünk egyszerre meg nem is, azaz egyszerre kellene egyszerű mondatként elemezni az infinitívuszt tartalmazó mondatokat és összetett mondatként is. É. Kiss pontosan ezt javasolja cikkében, vagyis hogy legyen egyszerre egyszerű és összetett is az ilyen mondat, kétfajta szerkezeti leírást rendel hozzájuk, pl. (lásd: É. Kiss 1989:164):



Az ábra felső részén az összetett mondat szerkezete található, alul pedig az egyszerűé. A különböző jelenségekért a megfelelő oldalbeli szerkezet felelős.

A probléma ezzel az elemzési móddal az, hogy van olyan grammatikus magyar infinitívuszos mondat is, amelyet hiába próbálunk a fenti módon elemezni, sem a felső, sem az alsó oldalhoz nem illik tökéletesen, két félmegoldást találunk csak:

(13) Ma még szeretne **csak a könyvről** beszélni János Marival.

Ezt a mondatot nem lehetne összetett mondatként elemezni az É. Kiss által használt nyelvtani keret szerint, hiszen a mátrixige alánya az infinitívuszos rész közé keveredett. Ugyanakkor egyszerű mondat sem lehet, hiszen van benne egy olyan összetevő, ami csak fókuszmezőben fordulhat elő: *csak a könyvről*. Ez csak akkor kerülhetne a ragozott ige mögé, ha van egy ige előtti fókusz is:

(14) Péter látta meg **csak a könyvet**.

*Péter meglátta **csak a könyvet**.

A probléma tehát még nincs megoldva.

2.2.3. Egy alternatív megoldási mód

javaslattal az, hogy változtassuk meg a fókuszról alkotott felfogásunkat. A korábbiakban egy összetevőre akkor mondtuk, hogy fókusz, ha fókuszpozícióban volt, a fókuszpozíciót pedig a mondat szerkezet részének tekintettük. A fókuszt a fókuszpozícióval azonosítottuk. Így ha az infinitívuszos részben fókuszra lertünk, arra kellett következtetnünk, hogy az infinitívuszos résznek van egy fókuszpozíciója, vagyis mondat szerkezetet alkot.

Ha nem ilyen konzervatívan tekintjük a dologra, akkor egyszerűbben megoldható a probléma. A fókusz-ságot ne egy mondat szerkezetbeli pozícióhoz kössük, hanem az ige és egyik bővítménye közötti viszonyként írjuk le. Tehát ne azt mondjuk, hogy ha egy összetevő fókuszpozícióban van, akkor ő fókusz, illetve hogyha egy összetevő fókusz, akkor fókuszpozícióban kell lennie. Helyette az a helyes megfogalmazás, hogy régens fókusszá teheti egyik bővítményét, illetve minden fókusz valaminek a fókusza. Ez összhangban van azzal a megfogalmazással is, hogy egy összetevő fókuszjegyet ad egy másik összetevőnek (lásd: Brody 1990).

Ha elfogadjuk, hogy ezek a mellékmondatra utaló jelenségek két összetevő kölcsönös viszonyának tekinthetőek, akkor semmi akadálya annak, hogy az infinitívuszt tartalmazó mondatokat egyszerű mondatoknak elemezzük, sőt az egyszerű mondatnál leírt jelenségek kényszerítenek is minket erre. Ha viszont egyszerű mondatként elemezzük őket, akkor az infinitívusz vonzatait a ragozott ige bővítményeinek, és így vonzatainak is kell tekintenünk. Így egyszerű magyarázatot tudunk adni a vizsgált jelenségekre. Az, hogy a ragozott ige saját vonzatai és az infinitívusz vonzatai szabadon keverednek, természetes jelenség, hiszen mindegyik vonzata a ragozott ige-nak. Hogy az infinitívusz és vonzatai a ragozott ige topikjába, fókuszába kerülhetnek,

ugyanezen okból szintén természetes. Az infinitívusznak viszont lehetnek saját fókusz vonzatai (és kvantor ill. tagadott vonzatai is), hiszen az infinitívusz azért még mindig régens maradt, ezért vonzatainak adhat fókuszjegyet.

2.2.4. A HPSG megoldás

2.2.4.1. A raising-igék

Első látásra hátránynak tűnik, hogy a vonzatkeret a lexikonban rögzítve, részletesen kifejtve található meg, de az angol raising-igékhez (lásd a (7) példamondatokat) használt megoldási mód kiterjesztése megoldhatja ezt a problémánkat: a lexikonban a raising igék nem tesznek semmilyen megszorítást az egyik vonzatukra, csak az esetét határozzák meg, valamint hogy struktúra-azonos legyen a predikatív vonzatuknak az alanyával (Pollard–Sag 1994). Ez a predikatív vonzat pedig nem ad esetet alanyának, mivel a nem ragozott igék nem határozzák meg az alanyuk esetét (ugyanúgy, mint a GB-ben).

Ezek alapján a *seem* és a *believe* ige SYNSEM jegyének lexikonbeli leírása:

- (15) a
$$\left[\begin{array}{l} \text{CAT:} \left[\begin{array}{l} \text{SUBJ: (2) [nom]} \\ \text{COMPS: } \langle \text{VP [inf, SUBJ: (2)] (1)} \rangle \end{array} \right] \\ \text{CONTENT:} \left[\begin{array}{l} \text{RELATION: seem} \\ \text{SOA - ARG: (1)} \end{array} \right] \end{array} \right]$$
- b
$$\left[\begin{array}{l} \text{CAT:} \left[\begin{array}{l} \text{SUBJ: NP [nom]}_{(1)} \\ \text{COMPS: } \langle (2) [\text{acc}], \text{VP [inf, SUBJ: (2)] (3)} \rangle \end{array} \right] \\ \text{CONTENT:} \left[\begin{array}{l} \text{RELATION: believe} \\ \text{BELIEVER: (1)} \\ \text{SOA - ARG: (3)} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

Mint látható a főige egyik vonzata, a (2) jelű megegyezik az infinitívusz alanyával. Hogy az infinitívuszos formájú igenek csak egyik vonzatát tüntettem fel, nem azt jelenti, hogy csak intranszitiv ige lehet az, hanem hogy egy olyan igei csoportról van szó, amelyet az ige és az alanyon kívüli összes vonzata alkot, azaz már csak egy alanyra lenne szüksége ahhoz, hogy teljes igei csoportot alkosson.

A komplementumlista VP elemétől kettősponttal elválasztott címke az igei csoport CONTENT jegyének értékére utal. Jelen esetünkben ez az összecímkeztetés azt fejezi ki például, hogy a hitt dolog egy állítás, mégpedig az az állítás, amit az igei csoport fejez ki.

2.2.4.2. A főnévi igenevet vonzó igék

Hogyan kapcsolódik mindez a magyar infinitívusz-vonzatú igék esetéhez, mi-ben hasonlítanak egymáshoz és miben különböznek? A hasonlóság abban áll, hogy mind a raising-igék, mind pedig az infinitívuszt vonzó magyar igék vonzatukként kezelik az infinitívusz egy (vagy a magyarban több) vonzatát, esetet adnak neki az angolban, fókuszjegyet a magyarban, szemantikai szerepet azonban nem ők adnak neki. A különbség csak az, hogy a raising-igék csak az infinitívusz egy meghatározott vonzatával, az alannyal teszik mindezt, míg a magyar társaik az infinitívusznak az alanyon kívüli összes vonzatával.

Ha a raising igékre javasolt megoldási módot akarjuk alkalmazni a magyarra is, számba kell tehát vennünk azt is, hogy nem tudhatjuk pontosan előre azt, hogy mennyi vonzata lesz az infinitívusznak. A lista jegystruktúra felépítése azonban nagy-szerű segítséget nyújt nekünk. Ugyanis ha egy listát nézünk, nem tudhatjuk előre, hogy hány elemből fog állni, csak azt tudjuk, hogy van legalább egy eleme, és még talán több is (lásd a 4 lábjegyzetet). hogy ez a „talán több is” expliciten ki van-e fejtve, vagy pedig csak utalva van-e rá, a leírás szempontjából mindegy. A *szeret*+inf típusú igék COMPS-listáját tehát úgy kell felépíteni, hogy az ő saját vonzatai után egyszerűen odacsatoljuk az infinitívusz alanyon kívüli vonzatait is:

(16)

PHON: <i>szeret</i>	
SYNSEM:	CAT: $\left[\begin{array}{l} \text{HEAD: V[fin]} \\ \text{SUBJ: NP}_{(1)[3rd.sing]}[\text{nom}] \\ \text{COMPS: } \langle \text{V[inf, SUBJ: NP}_{(1)}, \text{COMPS: (2)} \rangle : (3) \rangle \oplus (2) \end{array} \right]$
	CONTENT: $\left[\begin{array}{l} \text{RELATION: szeret} \\ \text{SZERETŐ: (1)} \\ \text{SOA - ARG: (3)} \end{array} \right]$

A \oplus jel két lista egymásutánfűzését jelöli. Hogy a (2)-vel jelölt holmi tényleg lista, nem pedig listaelem, az mutatja, hogy COMPS: (2) ként lett bevezetve, vagyis a komplementumlista egészeként, nem pedig COMPS: $\langle (2) \rangle$ ként, ami a komplementumlista egyik elemét jelöli. Két lista ilyen jellegű összefűzése engedélyezett a HPSG-ben, nem okoz zavart.

A *Péter szeret levelet írni Marinak* mondatban tehát az *ir(ni)* ige alanya a *Péter*, egyéb vonzatai pedig a *levelet* és a *Marinak*. Mint régens, mindháromnak ad szemantikai (tematikus) szerepet. A *szeret* ige alanya a *Péter*, vonzatai pedig az infinitívusz: *írni*, valamint annak alanyon kívüli vonzatai, vagyis a *levelet* és a *Marinak*.

Szemantikai szerepet és esetet a saját alanyának, valamint az infinitívusznak ad, a többinek nem. A másik két vonzatnak esetet és szemantikai szerepet is csak az infinitívusz ad. A ragozott ige és az infinitívusz alanyának az INDEX jegye struktúraazonos, azaz a két igenek az alanya ugyanaz az individuum. Mivel az infinitívusz vonzatai kétszer is szerepelnek a leírásban, egyszer mint a főnévi igenév saját vonzatai, egyszer pedig mint a ragozott ige vonzatai, biztosítani kell, hogy a mondat szerkezetben csak egyszer jelenjenek meg, ne pedig kétszer. Ez azonban automatikusan megtörténik, mivel a ragozott ige vonzatlistáján a főnévi igenév úgy van jelen, hogy annak valamennyi vonzata szerepel a főnévi igenév vonzatlistáján, azaz a főnévi igenév lexikális egység.

2.3. Igeívők

Korábban is említettem és az imént felírt jegystruktúrából is látszik, hogy az infinitívuszt vonzó igeek máshogyan viszonyulnak az infinitívusz alanyi vonzatához, mint a többihez. Az alanyon kívüli vonzatok egyszerűen átmásolódnak a mátrix ige komplementumlistájára, míg az alany csak összeindexelődik a ragozott ige alanyával. Általánosságban is elmondható, hogy egy ige alanyi vonzata másképpen viselkedik a többi vonzatához képest. Ez késztette a HPSG megalkotóit, hogy egy ige vonzatkeretét szétszedjék alanyra és egyéb komplementumokra. A magyarban azonban nem csak az alany viselkedik másképpen, mint a többi vonzat, hanem egy másik vonzat is: az ige-kötő, az igemódosító, vagy Kálmán és munkatársai (1989) terminusát használva: az igeívő. Az igeívő az a vonzata az igeinek, aminek semleges mondatban közvetlenül meg kell előznie az igét.

Az igeívők különleges elbánásban részesülnek, ők az ige legközelebbi hozzátartozói, s mint igazi társak, ha csak tehetik, az ige bal oldalán helyezkednek el. Az igeívő fonológiai és szintaktikailag önálló egységet képez, szemantikai szempontból azonban nem választható el az igétől, gondoljunk csak például a nem kompozicionális ige-kötő-ige kapcsolatokra: *átrág, becsap*, stb.

Az, hogy egy igeinek mi az igeívője, pontosabban, hogy melyik vonzata az, lexikálisan van kódolva. Erre a célra egy speciális valencia-jegyet használok, a CARRIER-t. Ez a jegy megfelel a Kálmán László és Rádai Gábor (1996) által egy konstrukciós nyelvtan számára javasolt CAR jegynek, használata és értelmezése azonban különbözik attól. A konstrukciós nyelvtanban egy összetevő CAR jegyének értéke + vagy – lehetett aszerint, hogy az adott összetevő lehet-e egy igei csoporton belül igeívő. Az általam javasolt CARRIER jegy értéke pedig – csakúgy mint a SUBJ értéke és a COMPS lista elemei – egy SYNSEM típusú jegystruktúra, ami azt jelöli, hogy egy adott (igei) összetevőnek mi az igeívője. Az *elad* ige-kötős ige lexikai reprezentációja ezek alapján a következő:

- (17)
$$\left[\begin{array}{l} \text{PHON:} ad \\ \text{SYNSEM:} \left[\begin{array}{l} \text{CAT:} \left[\begin{array}{l} \text{HEAD:} V \\ \text{SUBJ:} NP_{(1)}[nom] \\ \text{COMPS:} \langle NP_{(2)}[acc], NP_{(3)}[dat] \rangle \\ \text{CARRIER:} preV[el] \end{array} \right] \\ \text{CONTENT:} \left[\begin{array}{l} \text{RELN:} sell \\ \text{SELLER:} (1) \\ \text{SOLD:} (2) \\ \text{CUSTOMER:} (3) \end{array} \right] \end{array} \right] \end{array} \right]$$

Ha egy igének nincs szüksége igevivőre, akkor az ő CARRIER jegyének az értéke a \emptyset atomi szimbólum.

A különböző lexikai szabályok persze megváltoztathatják a CARRIER jegy értékét, például ha egy addig igevivős igét fókuszos (=fókuszjegyet adó) igévé alakítunk át, akkor ez a CARRIER jegy értéke törlődik, korábbi értéke pedig a COMPS listán jelenik meg, azaz az igevivő közönséges vonzattá alakul át.

Azt, hogy az igevivő közvetlenül megelőzi az igéjét, a következő LP szabály kódolja:

- (18) (1) << [CARRIER: (1)]

Olvasata a következő: ha egy frázisszerkezet DTRS-listáján szerepel egy olyan összetevő, aminek a CARRIER jegyének értéke (1), akkor, ha ugyanezen listán szerepel egy olyan összetevő is, aminek a SYNSEM jegyének értéke ugyancsak (1) (azaz struktúra-azonosak), akkor ez utóbbi összetevőnek közvetlenül meg kell előznie (<<) a CARRIER jeggyel rendelkezőt.

2.4. A beférkőzés

Az igevivők kiváltképp az általunk már vizsgált infinitívuszt vonzó igék esetében viselkednek különösen.

Az infinitívuszt vonzó igék egyik csoportja, vagyis azok, amiket Kálmánék segédigéknek neveznek, igevivőt kíván meg magának. Ez az igevivő vagy maga az infinitívusz (19ab), vagy ha a főnévi igenévnek magának is van saját igevivője, akkor az infinitívusz igevivője (19cd).

- (19) a. Péter úszni akar.
 b. Péter akar úszni.
 c. Péter el akar menni.
 d. Péter akar el menni.

A 19c példában látható jelenséget nevezik beférkőzésnek, ugyanis ebben a mondatban a ragozott ige mintegy beférkőzik az ő főnévi igeneves vonzata és annak igeikötője közé.

Azok az infinitívuszt vonzó igék, amelyeknek nem kell igevivő, a (16) jegystruktúra alapján épülnek fel, azzal a korrigálással, hogy kibővülnek egy CARRIER:Ø jegy-érték párral, jelezve ezzel, hogy nekik nincs szükségük igevivőre. Azok a főnévi igenevet vonzó igék pedig, amelyeknek szükségük van igevivőre, a 20ab jegystruktúrában leírt formát mutatják:

$$(20) \text{ a } \left[\begin{array}{l} \text{SUBJ: NP[nom]}_{(1)} \\ \text{COMPS: } \langle \rangle \oplus (2) \\ \text{CARRIER: V[inf, SUBJ: NP}_{(1)}, \text{ COMPS: (2), CARRIER: } \emptyset \end{array} \right]$$

b

$$\left[\begin{array}{l} \text{SUBJ: NP[nom]}_{(1)} \\ \text{COMPS: } \langle \text{V[inf, SUBJ: NP}_{(1)}, \text{ COMPS: (2), CARRIER: (3)} \rangle \oplus (2) \\ \text{CARRIER: (3)} \end{array} \right] \wedge (3) \neq \emptyset$$

A 20a arra az esetre vonatkozik, amikor az infinitívusznak nincs saját igevivője (V[inf, CARRIER:Ø]). Ekkor a ragozott igének van egy alanya (aminek INDEX jegye struktúraazonos az infinitívusz alanyával), igevivője az infinitívusz, COMPS listájának értéke pedig megegyezik a főnévi igenév COMPS listájával. Ilyen például a 19a mondat igéjének a szerkezete.

A 20b jegystruktúra a 19c mondat ragozott igéjének a jegystruktúrája. Ebben az esetben a főnévi igenév nem igevivője a ragozott igének, hanem annak a COMPS listáján szerepel. Ehhez viszont az szükséges, hogy az infinitívusznak legyen saját igevivője, ami nem Ø. Ez az igevivő azonban egyben a ragozott ige igevivője is.

Így tehát a segédigék kétszer szerepelnek a lexikonban: egyszer úgy, hogy az igevivőjük az infinitívusz, egyszer pedig úgy, hogy az infinitívusz igevivője egyben a ragozott ige igevivője is.

2.5. A fókusz

A magyar mondszerkezet leírásának legproblémásabb részéhez értünk: a fókusszal kapcsolatos jelenségeket kell most értelmeznünk, majd magyarázatukat és megoldásukat kell adni a HPSG-ben.

2.5.1. Milyen jellegűek a fókuszmezőben szereplő összetevők?

Nem semleges intonációjú mondatban az ige előtt, de a topik után, vagyis az úgynevezett **fókuszmezőben** különböző jellegű összetevők állhatnak.⁶ Ilyen összetevő lehet az igekötő vagy egyéb igemódosító (21ab), közönséges fókusz (21c), *csak*-kal bevezetett frázis (21d), univerzális kvantor (21e), tagadott frázis (21f), *is*-frázis (21g), exkluzív és inkluzív határozó (21hi) vagy pedig kérdőszó (21j).

- (21) a Péter elmegy.
 b Péter iskolába jár.
 c Péter Marinak adta a virágot.
 d Péter csak Marit látta.
 e Péter mindenkit látott.
 f Péter nem Marit látta.
 g Péter Marit is látta.
 h Péter hiába örült meg.
 i Péter teljesen megörült.
 j Péter kit látott?

Ezeket az összetevőket az igekötők és az igemódosítók kivételével fókusznak tekintem, pontosabban fókuszjeggyel rendelkező összetevőnek. Az igekötő és az igemódosító azért nem mindig fókusz, mivel semleges intonációjú mondatban is tipikusan közvetlenül az ige előtt áll.

Ezeket a fókuszjeggyel rendelkező összetevőket két csoportba lehet sorolni aszerint, hogy jelenlétükben az igekötő az ige előtt maradhat-e, vagy pedig az ige utáni pozícióba kerül.

- (22) az igekötő az ige előtt marad:
 a **Mindenki** elment.
 b **Mari is** elment.
 c Péter **teljesen** megörült.

⁶A 2.5.1 szakaszban leírtak nagyrészt megfelelnek a Michael Brody (1990) által leírtaknak. E szakaszban ezért a rá való külön hivatkozásokat mellőzöm.

- (23) az igekötő az ige mögé kerül:
- a **Péter** ment el.
 - b Péter **csak Marit** látta meg.
 - c Péter **nem Marit** látta meg.
 - d Péter **hiába** látta meg Marit.
 - e **Kit** látott meg Péter?

Az igekötő az ige előtt marad, ha a fókuszjeggyel rendelkező összetevő univerzális kvantor (22a), *is*-frázis (22b) vagy inkluzív határozó (22c), a többi esetekben az igekötő az ige mögé kerül (23). Azok a fókuszösszetevők, amelyek jelenlétekor az igekötőnek nem kell elhagynia ige előtti pozícióját, az ige után is állhatnak ugyanolyan értelmezéssel, míg az igekötőt hátrakényszerítő fókuszösszetevők csak az ige előtt állhatnak:

- (24) a Elment **mindenki**.
- b Elment **Mari is**.
 - c *Péter megőrült **teljesen**.
 - d *Ment el/Elment **Péter**.
 - e *Ment el/Elment **csak Péter**.
 - f *Ment el/Elment **nem Péter**.
 - g *Péter látta meg/meglátta Marit **hiába**.
 - h *Látott meg/Meglátott Péter **kit**?

Megjegyzés a példákhoz: az inkluzív határozókat a (24c) példa hibás volta ellenére is egy csoportba sorolom az univerzális kvantorral és az *is*-frázissal, mivel az összes többi tárgyalt jelenségnél hasonlóan viselkedik azokhoz. Hogy ebben a tekintetben különbözik azoktól, azzal vélem magyarázhatni, hogy az inkluzív határozókra vonatkozik egy külön LP szabály, ami megtiltana, hogy ige utáni pozícióba kerüljenek. A (24g) példában a *Péter látta meg Marit hiába* mondat csak akkor elfogadható, ha a *Péter* is fókuszjegyet visel, a (24h) példában pedig a *Meglátott Péter kit?* mondat esetleg echo-kérdésként fogadható el.

Ha egy mondatban két fókuszjegyet viselő összetevő is van, amelyek közül az egyik igekötőt megengedő, a másik pedig igekötőt nem tűrő, akkor az igekötőt az ige mögé utasító összetevő kerül közvetlenül az ige elé, a másik pedig vagy az ige mögött helyezkedik el, vagy pedig az igét közvetlenül megelőző fókusz előtt:

- (25) a **Mindenki** csak Pétert látta meg.
- b **Csak Pétert** látta meg **mindenki**.
 - c ***Csak Pétert** **mindenki** látta meg/meglátta.

Ezek a jelenségek arra utalnak, hogy a fókuszmezőben megjelenő összetevők egyik része az ígéhez szorosabban kapcsolódik, azt közvetlenül meg kell előznie, önállóan nem értelmeződik fókuszként, csak az ígéhez viszonyítva, míg a másik részük az ígétől független, önálló fókuszból. Ennek az az oka, hogy az első csoportba tartozó összetevők az ígétől kapnak fókuszbjelteget, míg az önálló fókuszbjeltezők minden más összetevőtől függetlenül viselnek fókuszbjelteget.

A fókuszbjelteget az ígétől kapó, fókuszmezőben található összetevőket további két részre oszthatjuk az alapján, hogy az adott összetevő kötelezően fókuszbjelteget kap-e, vagy pedig nem. Ha kötelezően fókuszbjelteget kap, akkor nem állhat ugyanabban a mondatban az ige mögött fókuszbjelteget és -értelmezés nélkül, különben pedig igen.

- | | | | | |
|------|---|-------------------------------------|---|------------------------------|
| (26) | a | Péter Marit látta meg. | – | Péter meglátta Marit. |
| | b | Péter csak Marit látta meg. | – | *Péter meglátta csak Marit. |
| | c | Péter nem Marit látta meg. | – | *Péter meglátta nem Marit. |
| | d | Péter hiába látta meg Marit. | – | *Péter meglátta Marit hiába. |
| | e | Kit látott meg Péter? | – | *Meglátott Péter kit? |

Az első csoportban egyedül a közönséges fókuszbjeltező (26a) van, a második csoportba pedig a csak-frázis (26b), a tagadott összetevő (26c), az exkluzív határoló (26d) és a kérdőszó (26e) került. Ez utóbbiakról tehát elmondható, hogy ők mindig a fókuszmezőben találhatók, mindig fókuszbjelteget kell, hogy kapjanak, de szemben az önálló fókuszbjeltezőkkel, ezt a fókuszbjelteget kapniuk kell valamitől, nevezetesen az ígétől.

Összegezve az eddig megállapítottakat, a fókuszmezőben szereplő összetevők három csoportra oszthatók. Az első csoportba tartozik az egyszerű fókuszbjeltező. Ő fókuszbjelteget az ígétől kap, de nem állandó jelleggel, hanem csak fakultatívan. A második csoportba azok az összetevők tartoznak, amelyeknek kötelező fókuszbjelteget kapniuk valahonnan, különben rosszulformáltak lesznek az így előállított mondatok, és a fókuszbjelteget az ígétől kapják. A harmadik csoportban azok az összetevők vannak, amelyek szintén állandóan fókuszbjelteget hordanak, de azt nem az ígétől kapják, hanem attól függetlenül viselik azt.

2.5.2. Milyen típusú bővítményének adhat fókuszbjelteget az ige?

Az É. Kiss Katalin (1987, 1992) által felvázolt transzformációs nyelvtani modellben a V' alatt az ige vonzatai és adjunktumai lehetnek az ige testvérei. A fókuszbjeltezős folyamán ezek az összetevők mozgatódnak el a VP alatti, V'-t megelőző úgynevezett fókuszbjeltezőpozícióba. E szerint a nyelvtan szerint tehát az ígének a vonzata vagy az adjunktuma lehet fókuszbjeltező. Most azt fogjuk megvizsgálni, hogy az ilyen típusú összetevőkön kívül lehet-e még más is a mondat fókuszbjeltezője, adhat-e az ige másnak is fókuszbjelteget. „Más” alatt azt értem, hogy olyan összetevő, ami nem vonzatként vagy adjunktumként viszonyul az ígéhez.

Az ige a vonzatainak szabadon adhat fókuszjegyet:

- (27) a **Péter** ad Marinak virágot (nem pedig Albert.)
 b **Marinak** ad Péter virágot (nem pedig Annának.)
 c **Virágot** ad Marinak Péter (nem pedig könyvet.)

Az ige az adjunktumainak is adhat fókuszjegyet, feltéve, hogy azok képesek fókuszjegyet viselni:

- (28) a Péter **gyorsan** fut (nem pedig lassan.)
 b Péter a **kertben** fut (nem pedig az udvaron.)

Ha a mondatban szereplő ragozott ige olyan, hogy neki van főnévi igeneves vonzata, akkor az infinitívusz vonzatai a ragozott ige vonzataival és adjunktumaival szabadon keveredhetnek:

- (29) Adni akart Marinak Péter egy könyvet tegnap este.

Ebben a mondatban a ragozott ige (*akart*) alanya (*Péter*) közre van fogva az infinitívusz (*adni*) két vonzata által (*Marinak* és *egy könyvet*), az infinitívusz tárgya pedig a ragozott ige alanya és adjunktuma (*tegnap este*) által. Mindezekből azt a következtetést lehet levonni, hogy az ilyen mondatokban a ragozott ige vonzatai és adjunktumai testvércsomópontjai egymásnak és az infinitívusz vonzatainak egyaránt.

A főnévi igeneves vonzatú igék egy részénél a főnévi igenév igemódosítóként szerepel: semleges intonációjú mondatban az infinitívusz közvetlenül megelőzi a ragozott igét (29), ha azonban a finit ige fókuszjegyet ad valaminek, akkor az infinitívusz a ragozott ige mögé kerül (30). Ez alapján azokat az igéket, amelyeknek van főnévi igeneves vonzatuk, két csoportba lehet sorolni: az egyik csoportba azok kerülnek, amelyek az infinitívuszt igemódosítóként kezelik, ezeket tekinthetjük segédigéknek, a másik csoportba a maradék kerül (Kálmán és munkatársai 1989).

- (30) Péter akart egy könyvet adni Marinak.

Az infinitívusz-vonzatú igék nemcsak a saját vonzatuknak vagy adjunktumuknak adhatnak fókuszjegyet, hanem az infinitívusz vonzatainak is (31a). Az infinitívusz vonzatához hasonlóan viselkednek az infinitívusz adjunktumai is. Az adjunktum az ige utáni részben bárhol megjelenhet, és fókuszjegyet is kaphat (31b)

- (31) a Péter **Marinak** akart egy könyvet adni.
 b Péter a **múlt században** szeretett volna földbirtokos lenni.

Az infinitívusz adjunktuma is a ragozott ige testvércsomópontjaként jelenik meg. A fókuszjegy-adó szabályt ennek megfelelően a következő módon bővíthetjük ki:

- (32) *Az ige fókuszjegyet adhat egy olyan összetevőnek, ami neki testvére.*

2.5.3. A fókuszjegy-adás

Fókuszjegyet egy másik összetevőnek csak a ragozott ige adhat. A fókuszjegyet adó ige konstruálása a lexikonban történik. Mivel a fókusz szemantikájával most nem kívánok foglalkozni, ezért a fókuszjegyet adó és nem adó igék CONTENT jegyének különbségét itt nem részletezem. A fókuszjegyet adó igékről csak annyit tudunk, hogy az a semleges mondatbeli igéből képződik lexikális szabály által. Ez a szabály a jelentés megváltoztatásán kívül még a szintaxis számára is megjelöli ezeket az igéket: kibővíti őket az F-GIVE jeggyel. Ez a jegy azt jelöli, hogy minek ad az ige fókuszjegyet. Mivel azonban a lexikonban még nem tudhatjuk, hogy milyen testvérei lesznek az igének, az F-GIVE jegy értéke sincs még ebben az állapotban részletezve. Ezt majd a szintaktikai levezetés teszi meg oly módon, hogy az ige egyik (és csakis egyik) testvérének a SYNSEM-értékével unifikáljuk. A fókuszjegy-adó lexikai szabály a következőképpen fest (az F-GIVE:[] jelölés azt jelzi, hogy az ige fókuszjegyet ad valaminek szemben az F-GIVE:Ø jelöléssel, ami arra utal, hogy az ige (még) nem ad semminek fókuszjegyet):

$$(33) \left[\begin{array}{l} \text{SYNSEM:} \left[\begin{array}{l} \text{CAT:} \left[\begin{array}{l} \text{HEAD: V[fin]} \\ \text{COMPS: (1)} \\ \text{CARRIER: (2)} \\ \text{F-GIVE: } \emptyset \end{array} \right] \\ \text{CONTENT: } [\alpha] \end{array} \right] \end{array} \right] \\ \Downarrow \\ \left[\begin{array}{l} \text{SYNSEM:} \left[\begin{array}{l} \text{CAT:} \left[\begin{array}{l} \text{HEAD: V[fin]} \\ \text{COMPS: (1) } \oplus \text{ (2)} \\ \text{CARRIER: } \emptyset \\ \text{F-GIVE: []} \end{array} \right] \\ \text{CONTENT: } [\beta] \end{array} \right] \end{array} \right]$$

A lexikai szabály jelentése a következő: ha van egy tetszőleges ragozott ige a lexikonban, aminek nincs F-GIVE jegye (azaz még nem volt rá alkalmazva ez a lexikai szabály), és aminek a jelentése α , akkor létezik olyan is, aminek van F-GIVE jegye (azaz ad valaminek fókuszjegyet), jelentése pedig β . Az eredeti lexikális egység igevivője a COMPS-lista végére kerül. Ekkor tapasztalható az a jelenség, hogy 'az igevivő az ige mögé kerül'. Ez a lexikai szabály biztosítja azt is, hogy az ige csak egy összetevőnek adhasson fókuszjegyet, ugyanis a jegystruktúra első fele csak olyan lexikai egység jegystruktúrájával unifikálható, amelynek F-GIVE jegye \emptyset , azaz nem ad (még) fókuszjegyet semminek. Mivel az F-GIVE jegy értéke egy darab jegystruktúra lehet, ezért nem is lehet olyan állapotot előállítani, amikor ugyanaz az ige két összetevőnek ad fókuszjegyet.

2.5.4. A fókuszösszetevő

Az, hogy az ige valaminek fókuszjegyet ad, még csak az érem egyik oldala. A fókuszjegyet *valaminek* adja az ige, és ezen a valamin is jelölni kell azt, hogy ő fókusz.

Mint már korábban is említettem, a HPSG-ben a topik és a fókuszösszetevőket egy lexikai jegy segítségével különböztetem meg a nem-topik, nem-fókusz összetevőtől. Ennek a lexikális jegynek a neve: *ROLE*. Azért *ROLE* a neve, mert az összetevő funkcionális, pragmatikai szerepét jelöli. A *ROLE* értéke *topic*, *focus* vagy default értéként *none* lehet. Ez a jegy nem egy teljesen független jegy abban az értelemben, hogy a *ROLE*-jegy értéke más, szemantikai jegyekkel összhangban határozható meg.

A fókuszjegy-adáshoz hasonlóan ezt a jegyet is a lexikonban kapja egy összetevő, a **fókuszösszetevő lexikai szabály** segítségével:

$$(34) \quad X \Rightarrow X[\text{ROLE:}focus]$$

Ez a szabály tetszőleges lexikonbeli elemet fókuszjeggyel lát el. Hogy valójában milyen összetevők lehetnek fókuszok, azt más, itt nem ismertetett lexikai szűrők biztosítják, például a névelőknek megtiltják, hogy fókuszjegyet kapjanak.

Mivel egy összetevő fókuszjegyének megléte szorosan összefügg az összetevő jelentésével, vagy annak megváltozásával, ezért a *ROLE* jegyet is célszerű a *CONTENT* jegy értékeül szolgáló jegystruktúrába sorolni. Egy lokális szerkezetben a leánycsomópontok *CONTENT* jegyének értékei meghatározzák az anya *CONTENT* jegyének értékeit is az eddig nem ismertetett **szemantikai elv** segítségével. Így az egyik összetevőn meglevő fókuszjegy az egész frázison is jelen lesz, ami biztosítja azt, hogy a szintaktikai szerkezetben ne csak lexikális összetevők legyenek fókuszok, hanem egész frázisok, pl: *Pista kék autót vett (nem pedig kék biciklit).* és *Pista kék autót vett (nem pedig pirosat).*

Azok az összetevők, amelyek kötelezően fókuszjegyet kapnak, már a lexikonban fókuszként vannak tárolva. Például a kérdőszavak lexikai reprezentációja eleve tartalmazza a *ROLE:focus* információt, így neki nincs szüksége az előbbi lexikai szabályra.

Hasonlóan a kötelezően fókuszjegyet kapó összetevőkhöz, az önálló fókuszként viselkedő összetevők (univerzális kvantor, inkluzív határozók) sem lexikális szabály segítségével kapják a fókuszjegyet, hanem eleve birtokolják azt. A különbség a kettő között az, hogy ez utóbbiaknak nincs szükségük olyan másik összetevőre, ami fókuszjegy-adóként szerepel a mondat szerkezetben, hanem önmaguknak adják a fókuszjegyet. Az önálló fókuszok tehát tartalmazzák a *ROLE:focus* információt, valamint van *F-GIVE* jegyük is. Ennek a jegynek az értéke azonban nem lehet az egész összetevő jegystruktúrája, mivel ekkor végtelen mértékű beágyazás keletkezne, ezért értékül a *self* atomi szimbólumot kapja.

2.5.5. A nem semleges intonációjú mondat szerkezete

Hátramaradt még az a feladat, hogy ha egy mondatban az ige fókuszjegyet ad valaminek, akkor ellenőrizzük, hogy ténylegesen van-e olyan összetevő is a mondatban, aminek fókuszjegyet ad, illetve hogy ha valaminek van fókuszjegye, akkor azt kapja valamitől.

A korábbi fejezetek egyikében megállapítottuk, hogy az ige bármely testvérének adhat fókuszjegyet, a jólformáltságot tehát a testvérek közötti viszony alapján határozhatjuk meg: ha egy frázisban az egyik összetevő rendelkezik az F-GIVE jeggyel, akkor kell lennie egy olyan testvérének, aminek a ROLE jegye a *focus* értéket veszi fel. Ez visszafelé is igaz: ha egy frázisban egy összetevő a *ROLE: focus* információt tartalmazza, akkor lennie kell egy olyan összetevőnek is a frázisban, aminek F-GIVE jegye van. További kikötés még az, hogy az F-GIVE jegy értékének unifikálódnia kell a *ROLE: focus* jegyet tartalmazó összetevő SYNSEM-értékével. Jegystruktúrával kifejezve ez az elv a következő:

(35) fókusz-elv (első változat):

DTRS:⟨... (1)[ROLE: focus], ..., [F-GIVE: (1)]...⟩

Ez a fókusz-elv csak az olyan fókuszokra alkalmazható, amelyek *valamitől* kapják a fókuszjegyet. Az önálló fókuszokat ki kell venni a hatóköréből, mivel azoknak nincs szükségük fókuszjegy-adó összetevőre. Az így megváltoztatott fókusz-elv a következő:

(36) fókusz-elv:

DTRS:⟨... (1)[ROLE: focus, F-GIVE ≠ self], ..., [F-GIVE: (1)]...⟩

Így csak azokra a fókuszjeggyel rendelkező összetevőkre alkalmazódik, amelyek nem önálló fókuszok.

Utolsó lépésként még a fókusz ige előtti, illetve a nem topik és nem is fókusz összetevők ige mögötti pozícióját kell biztosítani egy-egy LP-szabállyal:

(37) a SYNSEM:α[ROLE: focus] << F-GIVE:α

b $\left[\begin{array}{l} \text{HEAD: V[fin]} \\ \text{CARRIER: (1) \neq (2)} \end{array} \right] < \text{SYNSEM: (2)[ROLE = none]}$

A (37a) azt írja elő, hogy a fókuszjeggyel rendelkező összetevőnek közvetlenül meg kell előznie azt az összetevőt, amiktől a fókuszjegyet kapta, a (37b) pedig azt, hogy a ragozott ige nek meg kell előznie minden olyan összetevőt, ami nem az ő igevivője, illetve nem topik vagy fókusz. (Emlékeztetőül: a *ROLE* jegy értéke *topic*, *focus* vagy *none* lehet.)

2.6. A progresszív és az egzisztenciális aspektus

A folyamatos és egzisztenciális aspektusú mondatok annyiban kapcsolódnak a fókusz-jelenséghez, hogy a Strukturális Magyar Nyelvtanban ezeket egy láthatatlan operátor fókuszba helyezésével oldják meg. Nekünk ilyenre nincs szükségünk. Az a megoldási mód azért sem helyénvaló, mivel egy közönséges fókuszt tartalmazó mondatnak is lehet többféle aspektuális jelentése:

(38) Péter ment fel a toronyba.

Ez a mondat lehet válasz a *Ki ment fel a toronyba tegnap?* kérdésre (befejezett aspektus) és a *Ki ment fel éppen akkor a toronyba?* kérdésre (progresszív, vagy folyamatos aspektus) is. Azt, hogy többféle aspektust is rendelhetünk a mondatához, az okozza, hogy nem tudjuk, az igekötő vajon csak a fókusz miatt került az ige mögé, vagy pedig az aspektus miatt is.

A progresszív és egzisztenciális aspektusú mondatok igéit is lexikai szabály segítségével hozzuk létre:

(39) *A progresszív és egzisztenciális igék lexikai szabálya:*

$$\left[\begin{array}{l} \text{CATEGORY:} \left[\begin{array}{l} \text{HEAD: V} \\ \text{COMPS: (1)} \\ \text{CARRIER: (2)} \end{array} \right] \end{array} \right] \Rightarrow \left[\begin{array}{l} \text{CATEGORY:} \left[\begin{array}{l} \text{COMPS: (1) } \oplus \text{ (2)} \\ \text{CARRIER: } \emptyset \end{array} \right] \\ \text{ASP: } \left\{ \begin{array}{l} \text{exist} \\ \text{progr} \end{array} \right\} \end{array} \right]$$

Az újonnan bevezetett ASP jegy az ige, s így a mondat aspektusát jelöli.

2.7. A topik

A fókuszhoz hasonlóan a topik is kitüntetett pozícióban van a mondatban, legalábbis az É. Kiss Katalin (1987, 1992) -féle transzformációs modellben. A HPSG-ben erre nincs szükség. A fókuszhoz hasonlóan a topik is lexikailag topik, azaz az adott összetevő már a lexikonból kikerülve viseli a *ROLE: topic* jegyet. Ez azt jelenti, hogy szükségünk lesz egy **Topikjegy-adó lexikai szabályra:**

(40) $X \Rightarrow X[\text{ROLE: topic}]$

A szabály értelmezése hasonló a fókuszösszetevőt létrehozó szabály értelmezéséhez. Ezt a szabályt kiegészíti még egy LP-szabály, ami biztosítja, hogy a topik megelőzzön minden más összetevőt:

(41) $[\text{ROLE: topic}] < [\text{ROLE: } \neg \text{topic}]$

3. Összegzés

A dolgozatban a magyar mondat szerkezet leírására tettem kísérletet HPSG keretben. A mondat szerkezete a vizsgálatok szerint lapos, egyszintű. A mondatok fókuszmezejében előforduló összetevők vagy az igétől kapják fókuszjegyüket, vagy pedig inherensen birtokolják azt. Jelentős módosítás a hagyományos transzformációs leírásokhoz képest az, hogy az igekötőt, a pusztá névszót, a segédigék főnévi igeneves vonzatát a nyelvtan egységesen, igevivőnek kezeli. Fontos eredmény az is, hogy a segédigék beférkőzését a főnévi igeneves vonzatuk és azok igevivője közé helyesen oldja meg. A transzformációs nyelvtanokkal szembeni másik előny az, hogy az infinitívuszi vonzatokat egyszerűbben kezeli, sőt az is, hogy egyáltalán kezelni tudja.

A magyar nyelv leírása HPSG keretben, vagy általánosabban véve jegystruktúrákon alapulva véleményem szerint még további érdekes eredményeket produkálhat mind leíró, mind elméleti szempontból.

IRODALOM

- Brody, Michael 1990: Remarks on the order of elements on the Hungarian focus field, in Kenesei István szerk.: *Approaches to Hungarian III*, Szeged, JATE, 95–121.
- É. Kiss Katalin 1987: *Configurationality in Hungarian*, Budapest, Akadémiai.
- É. Kiss Katalin 1989: Egy főnévi igeneves szerkezetről, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 17, 153–169.
- É. Kiss Katalin 1992: Az egyszerű mondat szerkezete, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan*, Budapest, Akadémiai, 79–177.
- Kálmán C. György–Kálmán László–Nádasdy Ádám–Prószéky Gábor 1989: A magyar segédigék rendszere, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 17, 49–103.
- Kálmán László 1985a: Word order in neutral sentences, in Kenesei István szerk.: *Approaches to Hungarian I*, Szeged, JATE, 13–23.
- Kálmán László 1985b: Word order in non-neutral sentences, in Kenesei István szerk.: *Approaches to Hungarian I*, Szeged, JATE, 25–37.
- Kálmán László–Rádai Gábor 1996: Megszakított összetevők a magyarban konstrukciós nyelvtani szempontból, *Néprajz és Nyelvtudomány* 37, 83–110.
- Komlósy András 1992: Régensek és vonzatok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan*, Budapest, Akadémiai, 299–527.
- Pollard, Carl–Ivan A. Sag 1987: *Information based syntax and semantics 1: Fundamentals*, Stanford, The University of Chicago Press.
- Pollard, Carl–Ivan A. Sag 1994: *Head-Driven Phrase Structure Grammar*, Chicago–London, The University of Chicago Press.
- Szécsényi Tibor 1997: On complements of complements in Hungarian, *Working Papers in the Theory of Grammar* 4/3, Budapest, 83–93.

THE DESCRIPTION OF HUNGARIAN SENTENCE STRUCTURE IN HPSG FRAMEWORK

TIBOR SZÉCSÉNYI

So far a transformational model has been used for the description of the topic-focus-verb order in Hungarian sentence structure. The present paper offers a new, non-transformational approach within the framework of Head-Driven Phrase Structure Grammar (HPSG). According to my suggestion sentence structure in Hungarian is non-configurational, the positions of topics and foci are determined by a small number of lexical features and linear precedence rules. The resulting structures, including infinitival constructions, are flat. The method described in the paper is at the same time a useful device for the treatment of discontinuous constituents.